

KNIHY K OSMDESÁTINÁM SLAVISTIKY

Bratislavská slavistika slavila v roce 2001 osmdesát let od svého založení na nově vzniklé Filozofické fakultě. (Práce vznikla s podporou GA AV ČR, reg. č. A9164201.) Zdejší Katedra ruského jazyka a literatury zorganizovala koncem září 2001 mezinárodní konferenci, jejíž výsledky byly prezentovány v sedmapadesátém svazku periodika Univerzity Komenského *Philologica, Tradície a perspektívy rusistiky* (UK Bratislava 2003). Jeho pořadatelka doc. Olga Kovačičová tak navázala na svoji předchozí edici sborníku *Biblické žalmy a sakrálné texty v prekladateľských, literárnych a kultúrnych súvislostiach* (Philologica LII, 2001), bezprostředně souvislci s jejím medievistickým zaměřením. V obou případech se vydavatelka projevila jako zkušená organizátorka, jež dovede oslovit přední odborníky. Dobrá tradice bratislavské slavistiky, jež spojuje pracovníky z různých fakult s badateli z Ústavu světové literatury SAV, jež byla prezentována např. ve zdařilém sborníku *Symbolizmus v kontextech a súvislostiach* (SAV 1999), se kladně projevila i v obou citovaných svazcích edice Univerzity Komenského. Vedle převážně části badatelů domácích, což je vzhledem ke grantové podpoře obou svazků pochopitelné, podíleli se na nich i odborníci ze zahraničí. Zatím co v případě zpracování žalmů a dalších biblických útvarů byl přizván jen omezený počet specialistů z Itálie, ČR, Ruska, Bulharska, Rakouska a Německa, bylo jich ve svazku o tradicích a perspektivách rusistiky poměrně víc. Kromě Ruska, Běloruska, Polska a Švédska se zde představilo většinou univerzitních center především Česko. Zastoupena byla Praha, Brno, Hradec Králové, Olomouc a Ostrava, v některých případech v obou sekcích: lingvistické i literárněvědné. Genologicky vyhraněný sborník, zaměřený na dlouho opomíjený žánr biblických žalmů, řešil současně celou řadu problémů překladatelských v různých časových a prostorových horizontech od Evropy po Afriku a Čínu, od raného středověku po 20. století. Sakrální texty byly zkoumány i jako inspirační zdroj poezie a prózy. Literárněvědná část jubilejního rusistického sborníku zahrnuje interpretační problematiku od 11. do 20. století. Pozornost je zde věnována jak literární teorii, tak poetice, literární historii a problematice recepce ruské literatury na Slovensku a v Českých zemích. Olga Kovačičová člení současnou literárněhistorickou práci do tří kategorií: 1. tradiční, zachovávající princip evolucionistů, systematické a hierarchizace jednotlivých literárních jevů; 2. umírněně modernistickou či postmodernistickou,

usilující o systematický výzkum s použitím recepční estetiky, hermeneutiky, dekonstrukce aj., což shledává především v pracích slovenských a českých badatelů; 3. postmodernistickou, zahrnující širokou škálu teoretických koncepcí, jež sjednocuje odmítání tradičních metod a skepse vůči literární historii. Představují jí stoupenci americké New Literary History, část francouzských, německých i slovenských badatelů. V závěru svého mapujícího příspěvku O. Kovačičová zdůrazňuje záměr konference a z ní vycházejícího kompendia – vytvořit bázi, na níž bude možno navázat vědeckým záměrem slovenské rusistiky – *Slovníkem ruské literatury 11.-20. století*. V tomto duchu se pak nese cyklus úvodních příspěvků, věnovaných problematice současné literární historie, tak jak se projevuje v řadě nedávno vydaných slovníků ruské literatury a východoslovenských literatur (I. Popišil), dějin ruské literatury 20. století (M. Kusá) či v německých dějinách ruské literatury R. Lauera (E. Maliti). Skupinu těchto studií zastřešuje esej V. Svatoně, mapující rusistiku na konci 20. století na pozadí evropského vývoje filozofie a estetiky. V novověkém umění nachází tři linie: 1. umění klasického či akademického, kam zahrnuje i publicistické romány K. Čapka; 2. linii plebejskou a naturalistickou (J. Hašek); 3. linii ironickou či manýristickou, již označuje za nejkomplicovanější (M. Kundera). V ruské literatuře, kde shledává tytéž projevy, nachází nejvýraznějšího představitele třetí z nich v díle Nabokovově. Celá řada autorů se pak věnuje analýze ruské literatury 20. století, a to jak z hlediska vzájemných vztahů ideologie, etiky a estetiky (A. S. Karpov), tak poetiky jednotlivých směrů a jejich představitelů. O hermeneutice symbolistického textu v poetice a estetice V. Ivanova píše M. Cymborská-Leboda, o antiutopických Brjusova D. Kšicová, o problematice výzkumu ruské literatury přelomu 19. a 20. stol. S. Paštěková. Poetice románové tvorby V. Nabokova se věnuje Z. Pechal, kategorii chaosu v ruské postmoderně věnuje pozornost V. Kupko, o rané tvorbě S. Dovolatova píše M. Kovačová, o kategorii tradice v poezii J. Brodského I. Drugova. Studie A. Červeňáka, mapující recepci ruské klasické literatury ve slovenské vědě a školství otevírá skupinu příspěvků, věnovaných převážně 19. století. O lyrice píše A. Eliáš, o ruské próze A. P. Balagin, o Gogolových *Mrtvých duších* Je. Talybina. Problematiku průniku ruské literatury do slovenské kultury zahajuje S. Lesňáková státi o slovenské recepci A. P. Čechova. Na ni navazuje O. Richterek studií o současné české interpretaci

ruské klasiky, L. Lepilová píše o české recepci díla Dostojevského. Problematice staroruské literatury se věnují L. Matejko, J. Komendová a S. Makara, jenž nachází ve *Slově o pluku Igorově* charakteristické romantické postupy. Třidvacet autorů se tak zajímavě podílí na zmapování problematiky ruské literární historie.

V úvodních příspěvcích sborníku, předcházejících jeho lingvistické části, mapují slovenští kolegové vývoj slovenské rusistiky. O. Kovačičová po zásluze vzpomíná na zásadní význam badatelské i pedagogické činnosti prof. Alexandra Vasiljeviče Isačenko (1911-1978), jenž na Univerzitě J. A. Komenského v Bratislavě působil v kritických letech 1941-1955, při čemž ve smutně proslulém roce 1948 zakládal katedru rusistiky, v jejímž čele stanul. Posmrtně mu byla k výročí univerzity r. 2001 udělena Zlatá medaile Mezinárodní asociace učitelů ruského jazyka a literatury. Z hlediska literární historie má zásadní význam první knižní vydání jeho někdejších bratislavských přednášek *Nikolaj Vasiljevič Gogol i problémy ruského realizma* (Bratislava 2003), jehož se ujala s prof. Antonem Eliášem rovněž Ol'ga Kovačičová. Je pozoruhodné, jak vynikající lingvista dovedl v době počínajícího ideologického tlaku přiblížit studentům proces formování ruského realismu prostřednictvím systémové analýzy života a díla velkého ruského klasika. V kapitole *Estetika klasicismu a romantismu* charakterizuje situaci na evropské literární scéně, neboť je přesvědčen, že ruský romantismus je nedílnou součástí romantismu evropského. V zastřeně polemice se známým sovětským autorem *Teorie literatury* L. I. Timofejevem se s odvoláním na autoritu Bělínského staví proti zjednodušujícímu pojetí literatury, které v padesátých letech minulého století vedlo k patovému pojetí realismu jako jediné oprávněné umělecké metody. I když byl Isačenko nepochybně ovlivněn marxisticky koncipovaným sociologismem, jeho výklad není poznamenán tehdy běžným schematismem. Systém vědeckého bádání, jenž získal v třicátých letech v Paříži u Mazona i za studií v Praze, kde byl blízký Pražskému lingvistickému kroužku, se projevil v důkladnosti, s níž přistupuje jak ke zpracování dat biografických, tak k interpretaci Gogolovy tvorby. Zvláště zajímavé jsou ty části práce, jež spojují Gogola s jeho rodnou Ukrajinou, jejíž kulturu a folklor Isačenko pokládá za přirozené zdroje spisovatelovy poetiky. Isačenko věnuje pozornost domácímu prostředí, v němž budoucí velký spisovatel vyrůstal. Na základě vlastní analýzy oceňuje po zásluze literární tvorbu jeho otce. Zajímavá je jeho charakteristika ukrajinské kultury a literatury a zvláště poukaz na

ukrajinské lidové loutkové divadlo, tzv. vertep, jehož ohlasy nachází ve výběru charakterizačních rysů Gogolových postav. I když v úvodní pasáži autor podává globální průřez celého Gogolova díla v rámci vývoje tehdejší ruské literatury, podrobnou pozornost věnuje počáteční fázi Gogolovy tvorby, kterou završuje pozoruhodnou sondou do historie ruské parodie, představené povídkou *Nos*. Isačenko upozorňuje na celou vlnu tzv. „nosologie“, charakteristickou pro evropskou anekdotickou scénu první třetiny 19. století, kdy tato tematika byla oblíbená zvláště v tzv. městském folkloru. Upozorňuje, jakou roli v tom sehrál i ruský překlad Sternova románu *Tristram Shandi*, kde je nos významným zdrojem komiky. Uvádí celou řadu dalších konotací Gogolova textu se soudobou literaturou, zasažené touto zvláštní tematikou. Originalitu Gogolova textu proto nespátňuje ve výběru tematiky, nýbrž v samém způsobu zpracování, v němž hraje prvotadou roli parodie. Na příkladu ostré divergence mezi obsahem a formou, na níž je založen princip poetiky Kozmy Prutkova, oně proslulé mystifikace A. K. Tolstého a jeho bratranců Žemčužnikovových, pak vytváří svoji charakteristiku vzniku parodie. Podle jeho názoru (zřejmě ovlivněného výzkumem ruských formalistů) je parodie spjata se situací, kdy stará forma již neodpovídá nové ideologii. Na to pak navazuje Isačenkova charakteristika principu romantického dvojíctví, jež obvykle vedlo k hrdinově záhubě. Místo mýtické stínové substance vystupuje v Gogolově próze vulgární nos, který se v rozporu s romantickým kánonem vrací zpět na svoje místo. V detailní charakteristice Gogolova stylu pak Isačenko upozorňuje na skutečnost, že právě v této anekdotické novele autor poprvé užil systému zpomalení děje prostřednictvím detailního popisu všední reality, což se posléze stalo integrální součástí jeho zralé tvorby. Princip poetiky Gogolova *Nosu* proto spatňuje v mistrném maskování, které dovedl ocenit pouze první vydavatel Gogolovy prózy A. S. Puškin. Vydání půl století starých vysokoškolských přednášek je tedy nepochybně aktuální i v dnešní době. Lze je srovnávat i s pracemi takových znalců Gogolova díla, jako je např. moskevský badatel Jurij Mann.

Třetí z prací, jejichž podnětem bylo zmíněné jubileum, je vydání *Krátkého slovníku ruských spisovatelův* (Bratislava, Univerzita Komenského 2003). Jeho podtitul *100 hesel z ruskej literatury 11.–20. storočia* naznačuje, že jde o úvodní sondu, jejímž konečným tvarem bude velký *Slovník ruskej literatury*, jenž zahrne pětkrát více hesel. Vydavatelka a členka redakce Ol'ga Kovačičová ve svém úvod-

ním slově zdůraznila aktuálnost podobné příručky v době, kdy řada nonkonformních autorů, kteří buď emigrovali nebo žili v undergroundu, je širší veřejnosti neznámá. Jejich zařazení do celkového proudu ruské literatury, která tak získává na aktuálnosti, je v současnosti nezbytné. Proto je více než polovina hesel (celkem 60) věnována autorům 20. století. Důraz je kladen na recepci především ve slovenském, ale i českém kontextu, odkud je čerpána vedle dominantní literatury slovenské, ruské a západoevropské i sekundární literatura. Primární literatura je uváděna především ve slovenských překladech, při jejich absenci pak v tlumočení českém. Výběr hesel je prove-

den uváženě, jejich text je psán poutavě s důrazem na informativnost a neotřelost interpretace. Autoři, které lze postrádat jak v údobí moderny, tak postmoderny a samozřejmě i v dalších obdobích, budou jistě doplněni v připravovaném velkém slovníku. Zatím vznikla potřebná příručka, po níž rádi sáhnou nejen slovenští zájemci.

Osmdesátiny slovenské slavistiky i padesát pět roků vzniku samostatné rusistiky na bratislavské Filozofické fakultě byly tedy vzpomenuy velmi důstojně. Všechny zmíněné práce svědčí o potenci oboru i jeho současných slovenských představitelů.

Danuše Kšicová

80 LET ČESKÉ POLONISTIKY

V roce 2003 si česká polonistika připomněla významné výročí: uplynulo totiž osmdesát let od doby, kdy na Univerzitě Karlově v Praze vznikla samostatná Katedra polského jazyka a literatury a završil se tak proces institucionalizace polonistiky v českých zemích. Tehdy, 13. října 1923, měl svoji inaugurační přednášku na téma *Historyczne i piśmiennicze kontakty czesko-polskie* první vedoucí katedry, profesor Marian Szyjkowski (1883–1952), polský literární vědec a komparatista.

Vyročí si už v květnu připomněli v Brně na Celostátním fóru polonistů, jež si navíc všimlo půl století od smrti dvou významných polských básníků K. I. Gałczyńskiego a J. Tuwima. Během dvou denního jednání, které organizovaly Seminář západo-slovenských jazyků a literatur Ústavu slavistiky FF MU, Středoevropské centrum slovenských studií a Moravská zemská knihovna pod záštitou děkana FF MU a ve spolupráci s Polským institutem v Praze, Generálním konzulátem PR v Ostravě a klubem POLONUS, zazněly nejdříve bilanční referáty. Krystyna Kardyni-Pelikánová hovořila přehledově o české literární polonistice, o směrech rozvoje, metodologii a dalších otázkách polské literatury a Jana Raclavská, Svatopluk Pastyřík, Petra Zavřelová a Marie Kratochvílová a Ludvík Štěpán předložili bilance polonistických středisek v Ostravě, Hradci Králové, Olomouci a Brně.

S referáty o široké problematice děl K. I. Gałczyńskiego, J. Tuwima, W. Broniewského, o otázkách lingvistických, pedagogických, o polských médiích atd. potom vystoupili J. Damborský, K. Kardyni-Pelikánová, J. Raclavská, Z. Matysková, S. Lisewska, A. Zura, A. Šírová-Majkrzak a I. Šír, M. Balowski, R. Madecki, L. Martínek a L. Štěpán. V rámci akce se vpoledň prvního jednání dne

konal koncert složený z operních árií a písní. Celostátní fórum polonistů zaznamenala publikace nazvaná *80 let české polonistiky* (editor L. Štěpán), která právě vychází ve Středoevropském vydavatelství a nakladatelství REGIONY v Brně.

Obdobnou akci, *Kolokvium k 80. výročí polonistiky na Univerzitě Karlově v Praze*, uspořádal Ústav slavistických a východoevropských studií FF UK v Praze v polovině prosince. První část *Tradice a perspektivy české polonistiky* byla bilanční. K. Pöšingerová hovořila o polonistice na pražské Filozofické fakultě jako o cizí filologii v 21. století, J. Vykoukal přednesl referát *Polsko v rámci oboru teritoriálního studia na Fakultě sociálních věd UK* a potom zazněla vystoupení představující současnost a perspektivy mimopražských polonistických center – J. Raclavská mluvila o ostravském, L. Štěpán o brněnském a I. Dobrotová a P. Zavřelová o olomouckém.

Ve druhé části nazvané *Česko-polské styky v humanitních vědách na UK v Praze* se hovořilo mj. o činnosti a výsledcích práce Stálé česko-polské komise humanitních věd (E. Maur), o polském tématu v české politologii (M. Kubát), o vědeckých kontaktech etnologů z Prahy a Krakova (M. Tomandl), o kognitivně-kulturní inspiraci z Polska (I. Nebeská a I. Vaňková) nebo o tradicích česko-polské spolupráce v literatuře (L. Heczková). Třetí část byla věnována pražské univerzitní polonistice dnes a vystoupili v ní se svými referáty pedagogové, doktorandi i studenti pořádacího ústavu, např. P. Poslední, J. Marvan a další. Také z této akce se k vydání chystá sborník.

Ludvík Štěpán